

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת צו, שבת הגדול ופסח, תשע"ג
מספר 1010

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מה ההבדל בין "לספר" ל"לזכור"?

דורון דנינו

בכמה מקהילות ישראל נוהגים לומר בשבת הגדול את חלקה הראשון של ההגדה של פסח (מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו") כהכנה לקיום מצוות "והגדת לבנך" בליל הסדר. המשנה אומרת (ברכות א, ה):

מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר ר' אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך". "ימי חיך" – הימים; "כל ימי חיך" – הלילות. וחכמים אומרים: "ימי חיך" – העולם הזה; "כל ימי חיך" – להביא לימות המשיח.

מן המשנה עולה שמצווה לספר ביציאת מצרים ביום דווקא, והחידוש הוא שהמצווה קיימת גם בלילות. מדוע סברו חז"ל שמלכתחילה צריך לזכור ולהזכיר את יציאת מצרים ביום ולא בלילה? ישנן שתי סברות בעניין זה:

1. המקור לצו לזכור את יציאת מצרים הוא בפסוק: "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" (דב' טז: ג), ומשמע שצריך לזכור זאת ביום דווקא.
2. זיכרון יציאת מצרים שהמשנה עוסקת בו לקוח מן הפרשה השלישית של קריאת שמע, שעניינה מצוות יציאת. בציצית חייבים רק ביום ולא בלילה, ככתוב "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ" (במד' טו: לט). משנה זו, הנקראת גם בהגדה של פסח, אינה עוסקת אפוא במצוות "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" (שמ' יג: ח) – אחת המצוות שאנו חייבים בהן בליל הסדר, אלא במצווה שחלה עלינו בכל ימות השנה וליילותיה. ואכן, הרמב"ם מציין שמדובר בשתי מצוות נפרדות, שלכל אחת מקור מקראי אחר.

1. המצווה לזכור את היציאה ממצרים (הלכות קריאת שמע א, ג):
- אע"פ שאין מצות יציאת נהגת בלילה, קוראין אותה בלילה, מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים, ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר: "למען תזכר את-יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" (דב' טז: ג), וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע.
2. המצווה לספר ביציאת מצרים (הלכות חמץ ומצה ז, א):

מצוות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר: "זָכוֹר אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצָאתָ מֵמִצְרַיִם" כמו שנאמר "זָכוֹר אֶת-יּוֹם הַשַּׁבָּת" (שמ' כ: ח). ומנין שבליל חמשה עשר? תלמוד לומר "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה" (שמ' יג: ח), בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך... וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח.

* הרב ד"ר דורון דנינו מרצה בתכנית ליהדות זמננו ובמחלקה לתולדות ישראל, במכללה החרדית בירושלים ובמכללת עמק הירדן. הוא חבר בארגון רבני צהר.

אמנם מדובר בשתי מצוות שונות, אולם עדיין לא נהיר לנו ההבדל המהותי ביניהן. על כך משיב הגרי"ד סולובייצ'יק:¹

והנה קיבלתי מאבא מארי בשם רבינו הגדול זצ"ל, שארבע הלכות מבדילות ומפלות בין מצות זכירת יציאת מצרים למצות סיפור יציאת מצרים, ואלו הן: א – מצוות זכירת יציאת מצרים נוהגת בכל יום ובכל לילה, ומצוות סיפור יציאת מצרים נוהגת רק בליל ט"ו בניסן; ב – מצוות זכירת יציאת מצרים פירושה: הזכרה כל דהוא, ומצוות סיפור כוללת פירוט הנסים והנפלאות שעשה לנו הקב"ה במצרים; ג – מצוות זכירה אומרת שיזכיר יציאת מצרים לעצמו, ומצוות סיפור קובעת שיספר לבנים ולאחרים על פי גזירת הכתוב "והגדת לבנך ביום ההוא"; ד – מצוות זכירת יציאת מצרים אינה מהווה מצווה בפני עצמה, אלא נובעת ממצוות קריאת שמע וחלות קבלת עול מלכות שמים, ומצוות סיפור יציאת מצרים קובעת מצווה לעצמה במניין תרי"ג. ולי נראה להוסיף עוד: ה – חובת זכירה אינה מטילה על האדם חיוב אמירת שבח והודאה, ומצוות סיפור מחייבתו לא רק לספר את הנפלאות והנסים שעשה לנו, אלא גם לשבח ולהודות: "לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל", וזהו יסודה של חובת הלל בלילי פסחים.

ההבדל בין מצוות זכירת יציאת מצרים למצוות סיפור יציאת מצרים הוא רב. בזכירת יציאת מצרים הגיבור המרכזי הוא הא-ל. עלינו לזכור את שעשה לנו, ומזה להסיק על אמונתנו בייחודו, ואילו בסיפור יציאת מצרים הגיבור המרכזי הוא המספר. אנחנו צריכים להעביר בסיפור את חוויית היציאה האישית שלנו ממצרים. מי שחש את יציאת מצרים על בשרו לא רק מבין את הסיפור ההיסטורי של יציאת מצרים אלא חי ונושם אותו. אצל מספר כזה יציאת מצרים עומדת לא רק בהכרה השכלית אלא גם ברגש ובחוויה שלו. שלא כזיכרון יציאת מצרים, שהוא מצווה הפונה אל השכל, סיפור יציאת מצרים היא מצווה שפונה בעיקר אל הרגש.

אם כן, התורה מבקשת לוודא שהמאורע המכונן של יציאת מצרים ייחרט לדורות לא רק בהכרה השכלית אלא גם ייצרב בכל אחד מאתנו כחוויה אישית שממנה נגזרות גם מצוות אחרות בתורה כמו היחס לעבד ולגר. לכן אומרת המשנה (פסחים י, ה): "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים'".

הדגש על החוויה האישית נלמד מריבוי הזמנים בכתוב: ביום ההוא, בכל דור ודור, יאמר אדם לבנו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

¹ שיעורים לזכר אבא מרי, ירושלים תשס"ה, ח"א עמוד ב.